УДК 808.3

КОНФІКСАЛЬНІ СТРУКТУРИ ІЗ ДРУГИМ КОМПОНЕНТОМ -ОК В ІСТОРІЇ АФІКСАЛЬНОЇ СЛОВОТВІРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Качайло К.А., к. філол. н., доцент

Криворізький державний педагогічний університет

Дослідження історії формування конфіксів із постпозитивним елементом ***-ок*** дає можливість стверджувати, що система деривaційних засобів української мови у процесі її розвитку значно збагатилася за рахунок становлення нових двоелементних морфем. Зібрані матеріали свідчать, що ряд розгляданих словотвірних типів сягає витоками XI-XIII століть. До них належать конфіксальні похідні із формантами ***па-...-окъ*** (***пасынъкъ*** (ЛЛ 380) "чоловіків або жінчин син від попереднього шлюбу", ***пабрадъкъ*** (СП 262) "нижня щелепа, нижня сторона морди тварини"), ***о-...-окъ (ωза(д)ъкъ*** (Ср II 633) "спадок", ***опрѣснокъ*** (Ср II 697) "корж, спечений з прісного тіста; прісний хліб"), ***без-...-окъ*** (***бездомокъ*** (СДЯ I 115) "той, що не має дому, притулку"), ***при-...-окъ*** (***прибожнокъ*** (Ср II 1379) "сіни православного храму або притвор, де стоять жінки та бідні люди").

Значна частина конфіксів з другим компонентом ***-ок*** сформувалася в XIV-XVIII століттях, наприклад: ***под-...окъ*** (***подсудокъ*** (АЗР I 5)"член суду, помічник судді", ***подписокъ*** (АРХЮЗР I 132) "помічник писаря"), ***по-...-окъ*** (***послѣдокъ*** (Р 70) "наступник, послідовник", ***посрєдокъ*** (ССУМ II 206) "посередник", ***понедѣлок*** (192) "перший день тижня"), ***на-...-окъ*** (***намѣстъкъ*** (20) "потомок, той, хто в майбутньому займе місце попередника", ***назимокъ*** (14) "тварина віком до року, яка вперше лишається на зиму"), ***пол(полу-)-...-окъ*** (***полумєрокъ*** (187) "те, що не становить міри", ***полъгрошокъ*** (Торг 38) "грошова одиниця") та інші.

На ґрунті сучасної (нової) української мови виникло кілька формантів, які вживаються для творення тільки назв неосіб, наприклад: ***від-...-ок*** (***відзарок*** (Ж 97) "відблиск зорі, спалах", ***відлунок*** (Із 114) "відбиття звуків, невелика луна"), ***про-...-ок*** (***проверсток*** (ПТ 223) "тонкий прошарок у верстві породи іншого складу", ***пропласток*** (РУНГПС 114) "пласт чого-небудь у чомусь іншому"), ***роз-...-ок*** (***розгілок*** (Елек 109) "розгалуження мережі, обмотки", ***розкорінок*** (ПТ 228) "частина дерева, що знаходиться у землі і має розгалужену форму"), ***перед-...-ок*** (***передобідок*** (Гр III 117) "час перед обідом"), ***через-...-ок*** (***черезсіделок*** (IV 455) "ремінь, який тримає упряж на сідлі").

Спостереження за продуктивністю описуваних афіксів впродовж писемної історії української мови дозволяє зробити висновок, що бурхливий ріст чисельності конфіксальних похідних припадає на XVI століття, крім того, фактично уже на кінець XVII століття були сформовані майже всі словотвірні типи [Качайло 1997].

Конфікси із постпозитивним компонентом ***-ок***, увійшовши у свій час до інвентаря деривaційних засобів української мови, досить активно функціонують нині поряд із іншими двоелементними формантами. З огляду на те, що порівняльно-історичне дослідження повинно здійснюватися з урахуванням семантико-функціонального аспекту вивчення словотвірних засобів [Береговенко 1995, 23], зупинимося на з'ясуванні функціональної активності розгляданих словотворчих формантів у різні хронологічні періоди.

Конфікс ***під-...-ок*** сформувався у мові в XIV столітті для творення похідних, у яких реалізувалося значення "особи за професією, молоді виконавці дії", наприклад: ***подсудокъ*** (АЗР I 5), ***подписокъ*** (АРХЮЗР I 132), ***підкучерок*** (Гр III 169), ***підкухарок*** (Ж 643). У пам’ятках XVI століття знаходимо дериват ***подножокъ*** (ІКІС), що є назвою особи за внутрішніми характерними ознаками, а також іменник ***подсвинокъ*** (ІКІС) - назва тварини за віковими або іншими ознаками. У цей же період з'являється ряд похідних із зазначеним конфіксом, що називають різноманітні сільськогосподарські приладдя (***подступокъ, подпрасокъ*** (ІКІС)), а також елементи одягу (***подкапокъ*** (СамЛ 396)). На сучасному мовному ґрунті досліджувані семантичні типи розширилися у кількісному відношенні, крім цього з'явився ще ряд похідних, що реалізують інші значення. Наприклад: назви осіб за віковими особливостями (***підліток*** (Гр III 170), ***піддівок*** (Ж 640)), найменування елементів взуття (***підп'яток***(УмС 335), ***підлубок*** (Гр III 171)), назви рослин (***під'ясминок*** (Бот 243), ***підлісок*** (Гр III 170)) та грибів (***підгруздок*** (СУМ VI 420), ***піддубок*** (ГР III 165), ***підсмерічок*** (О II 71)), найменування частин тіла людини або тварини (***підборідок*** (Ж 638), ***підшийок*** (Гр III 185)), продуктів харчування (***піддимок*** (Гр III

164), ***підпінок*** (175)) і інші. Функціонує конфікс ***під-...-ок*** на сучасному етапі поруч із морфемами ***під-...-j(a)*** та ***під-...-ник***, які в свою чергу реалізують значення "те, що знаходиться під чимось, названим твірною основою". Однак, якщо із похідними типу ***підфарник*** (СУМ VI 521), ***підшоломник*** (527), ***підсвічник*** (497), що називають предмети побуту, досліджувані іменники вступають у синонімічні відношення, то з дериватами типу ***підпілля*** (486), ***підґрунтя*** (420), ***підпіччя*** (484) існують паралельно, бо іменники із ***під-...-ок*** називають чітко окреслені предмети, а формант ***під-...-j(a)*** вносить у похідне слово значення узагальнення, необмеженості (пор. ***підполок*** - ***підпілля***, ***підгорок*** - ***підгір'я***, ***підпічок*** - ***підпіччя*** і под.).

Морфема ***пол(полу-)-...-ок*** в українській мові XV-XVI століття вживалася для творення іменників - назв одиниць вимірювання (***полумѣрокъ*** (ССУМ II 187) та грошових одиниць (***полугрошокъ*** (Торг 38), ***полъгрошок*** (Арх ЮЗР 1 I 155)). Пізніше виник цілий ряд дериватів, що є назвами предметів домашнього вжитку (***полумисок***, ***полуквартокъ***, ***полбочок*** (ІКІС)), найменуваннями одягу та взуття (***полуботокъ*** (ІКІС), ***полутабенок*** (Гр III 290)), сільськогосподарських приладь (***полудрабок*** (Гр III 289), ***півбочок*** (156), ***півміток*** (157), ***полукішок*** (Ж 693)) та ін. Починаючи з XIX століття розгляданий конфікс використовується для творення назв осіб за соціальним станом (***полубожок***, ***полупанок*** (Ж 636)), однак кількість похідних такого плану невелика. Щодо назв неістот, то їх чисельність порівняно з попередніми етапами розвитку мови значно зростає. Описаний формант - специфічний, бо не вступає ні в які зв'язки з іншими двоелементними морфемами.

У староукраїнській мові для називання спеціального приміщення (***прибожнокъ*** (Ср II 1376)) став використовуватися конфікс ***при-...-ок***. Лише один дериват ***присѣнок*** (Гал 262) знаходимо у XVII столітті, а у сучасній мові існує група таких похідних (***прибочок*** (Гр III 407), ***прихаток*** (416), ***прикомірок*** (420), ***прикухенок*** (422) та ін.). Ця морфема почала своє функціонування як деривaційний засіб для творення назв неістот, у середньоукраїнський період кількість утворень значно зросла. У сучасній мові чисельність структур із ***при-...-ок*** збільшилася майже у 5 разів. При чому сформувалася досить розгалужена система лексико-словотвірних груп іменників, що називають предмети домашнього вжитку (***приголовок*** (Ж 742), ***прилавок*** (Гр III 422), ***прискринок*** (438) та ін.), місцевість з характерними ознаками (***придолинок*** (Гр III 415), ***пригривок*** (Павл 887), ***принорок*** (898), ***придолок*** (Ж 744), ін.), частини будівель (***прикозьолок*** (ДзПА 82), ***приколибок*** (О II 139), ***придашок***(Лис 173)), структурні елементи рослин (***прибруньок*** (СгТ 69), ***прикоренок*** (СУМ VII 644)), деталі одягу (***приспинок*** (Павл 906)) та кінської упряжі (***приуздок*** (Ж 762)), частини тіла людини або тварини (***пригузок*** (Ж 743), ***прираменок*** (СгТ 69)) і ін. На сучасному мовному ґрунті виник лише один іменник на позначення особи: ***приземок*** (Гр III 416), через який реалізується словотвірне значення "той, що знаходиться в мінімальному наближенні до чогось, названого твірною основою". Конфікс ***при-...-ок*** функціонує в мові поруч із конфіксом ***при-...-j(a)*** (***прибережжя*** (СУМ VII 552), ***прикордоння, приконеччя,*** (643), ***приозер'я*** (695)), який теж реалізує словотвірне значення "те, що розташоване поблизу чогось, названого твірною основою". Однак похідні з ***при-...-ок*** називають конкретні предмети, а з ***при-...-j(a)*** містять елемент узагальнення, необмеженості. Крім того, деривати, утворені досліджуваним формантом, широко вживаються у літературній мові та діалектах, а похідні з ***при-...-j(a)*** - переважно у літературній мові.

Конфікс ***за-...-ок*** сформувався в українській мові у XVI столітті і функціонував для творення іменників - назв обмеженого простору (***замежокъ*** (АрхЮЗР 1 VI 9), ***застѣнокъ***, ***заулокъ*** (КартТимч)), предметів домашнього вжитку (***заголовок*** (АО 55)). Пізніше - найменувань частин людського тіла (***затылокъ*** (КартТимч), ***зашийок*** (ІКІС), ***зап'яток*** (Гр II 87)). Починаючи з XIX століття коло лексико-словотвірних груп із зазначеним афіксом розширюється. Похідні із ***за-...-ок*** є назвами місцевості (***зарінок*** (Гр II 90), ***залісок*** (Ж 254), ***заселок*** (269)), сільськогосподарських приладь (***затилок*** (Гр II 106), ***завісок*** (19), ***загвіздок*** (26)), приміщень (***засінок*** (Гр II 95), ***закомірок*** (51), ***закамарок***, ***закапелок*** (45)), медичних інструментів (***заколінок*** (Ж 250)), структурних елементів рослин (***закоренок*** (250)), одягу (***запоясок*** (КартТимч)), явищ природи (***заморозок*** (Гр II 68)) та ін. Особливості вживання описуваного конфікса полягають у тому, що, функціонуючи поряд із формантами ***за-...-ник*** та ***за-...-j(a)***, він активніше діє у діалектному словотворі. А похідні із морфемами ***за-...-j(a)*** (***загір'я*** (СУМ III 77), ***заокеання*** (235), ***Закарпаття*** (139)) та ***за-...-ник*** (***займенник*** (135), ***замісник*** (212), ***закрійник*** (167)) широко вживаються у літературній мові.

Сформувавшись у староукраїнській мові, формант ***о-...-ок*** реалізував словотвірне значення "те, що прилягає впритул до чогось, названого твірною основою" (***ѡзадъкъ*** (Ср II 633), ***опрѣснокъ*** (697)). У середньоукраїнський період розвитку мови з'явилося лише три іменники із ***о-...-ок***: на означення істоти (***озимокъ*** (АЖ 101)) та неістот (***одвірокъ*** (КартТимч), ***огорокъ*** (СлЛекс 148)). Лише в сучасній мові конфікс почав продуктивно діяти, внаслідок чого з'явився цілий ряд семантичних груп іменників: назви грибів (***опеньок*** (Гр III 56)), найменування структурних елементів рослин (***осередок*** (Ж 577), ***окоренок*** (Гр III 49), ***очашок*** (СгТ 66)), предметів харчування (***опалянок*** (Ж 570)), елементів одягу (***очіпок*** (Гр III 82), ***опасок*** (56)), частин тіла людини і тварини (***ошийок*** (Ж 589), ***огузок*** (Гр III 38), ***огрудок*** (ДзПА 256)) та ін. Поруч із аналізованою морфемою у деривaційній системі мови функціонують форманти ***о-...-j(a)***

(***огруддя*** (СУМ V 622), ***острішшя*** (790)) та ***о-...-е(ц)*** (***окраєць*** (676)), які реалізують те ж словотвірне значення, що й ***о-...-ок***. Проте сфера вживання похідних різна: іменники із ***о-...-ок*** частіше зустрічаються у говірковому мовленні, а деривати з іншими конфіксами, як правило, досить активні у літературній мові.

У середньоукраїнський період розвитку мови сформувався афікс ***на-...-ок***, який вживався для творення назв осіб за соціальним станом (***намѣстокъ*** (ССУМ II 20)), найменувань тварин (***назимокъ*** (14)), назв пристосувань до різних частин людського тіла (***наколѣнокъ*** (293), ***наперстокъ*** (СлЛекс 471), ***напалок*** (Гр II 506)). З XIX століття кількість таких похідних збільшилася, крім того з'явилися інші семантичні типи: назви предметів одягу (***наголовок*** (Ж 471), ***напалок*** (ДзПА 137), ***надолок*** (Із 426), ***наполок*** (Павл 528)), структурних елементів рослин (***накоренок*** (Ж 480)), найменування рослин (***навороток*** (Гр II 472)), частин різноманітних споруд (***начілок*** (Ж 500), ***нагробок*** (СУМ V 57), ***надвірок*** (Гр II 480)), сільськогосподарських приладь (***наралок*** (Корз 169), ***навилок*** (Гр II 469)) та ін. Небагато в сучасній мові іменників - назв істот (***нашкурок*** (ПТ 207), ***накуранок*** (Корз 168)), при чому вони належать до експресивної лексики, бо є лайливими словами. Формант ***на-...-ок*** вступає у синонімічні відношення із морфемою ***на-...-ник***. Порівняймо: ***наколінок*** (Гр II 495) - ***наколінник*** (СУМ V 107), ***напальок*** (Гр II 506) - ***напальник*** (СУМ V 138), ***нагробок*** (Гр II 478) - ***нагробник*** (СУМ V 57). Для похідного слова з ***на-...ок***, як правило, у літературній мові є відповідник із конфіксом ***на-...ник***, хоча ряд дериватів з досліджуваним формантом є оригінальними структурами діалектного мовлення (***накісток*** (Гр II 493), ***нарінок*** (ПТ 206), ***надолок*** (Із 426) і ін.).

Морфема ***па-...-ок*** починає своє функціонування у староукраїнській мові (XII-XIII ст.), де творить назву особи за родинними стосунками (***пасынъкъ*** (ЛЛ 380)) та найменування частини тіла тварини або людини (***пабрадъкъ*** (СП 262)). З XIV по XVIII століття виникає невелика кількість іменників із зазначеним конфіксом: назва особи за соціальним станом (***пахолокъ*** (АЖ 118)) та найменування

місцевості (***пагорокъ*** (ІКІС)) і рослини (***пародокъ*** (Гр III 85)). З XIX століття ***па-...-ок*** використовується у мові виключно для творення назв неістот із широким діапазоном значень. Деривати називають сільськогосподарські приладдя (***паборонок*** (Ж 595), ***паклинок*** (ДзПА 25)), явища, обмежені у часі (***паводок*** (Павл 690), ***паліток*** (Гр III 89), ***павечерок*** (Верх 243)), назви рослин (***паріпок*** (Ж 602), ***пакленок*** (Гр III 88)), риболовецькі снасті (***палысок*** (Верх 243)) та ін. Розгляданий формант функціонує в мові з невеликою продуктивністю, однак похідні широко вживаються як у літературній мові, так і в діалектах.

Конфікс ***по-...ок*** активно функціонує у середньоукраїнський період розвитку мови в процесі творення назв осіб за соціальним станом (***послѣдокъ*** (ССУМ IV 201), ***посрєдокъ*** (206), ***поединокъ*** (СлЛекс 485)), найменувань предметів побуту (***поножокъ*** (Гр III 312), ***поденок*** (Ж 675)). У сучасній мові його використання є ширшим для називання неістот, а найменування істот представлені лише одним дериватом (***поплоток*** (НП 32)). Такі іменники частіше вживаються у говірковому мовленні, на відміну від структур із морфемами ***по-...-ник*** (***подорожник*** (СУМ VI 754), ***побережник*** (610), ***поденник*** (738) та ***по-...-j(a)*** (***побережжя*** (610), ***подоріжжя*** (754), ***подення*** (739)), які побутують у літературній мові.

Наприкінці XIX століття в деривaційній системі іменника сформувалася морфема ***від-...-ок***, яка використовується переважно для творення назв неістот. Похідні із ***від-...-ок*** - це назви структурних елементів рослин (***відземок*** (Ж 97), ***відгілок*** (Елек 76)), явищ природи (***відзарок*** (Ж 97), ***відзимок*** (Гр I 213)), місцевості (***відмежок*** (О I 122), ***відплесок*** (ДзПА 255)). Лише один іменник - назва особи (***відлюдок*** (Гр I 218)). Формант ***від-...-ок*** у процесі свого функціонування вступає в синонімічні зв'язки з конфіксами ***від-...-ник*** та ***від-...-к(о)***, наприклад: ***відлюдок*** - ***відлюдько*** (СУМ I 604), ***відлюдник*** (603) і існує паралельно із морфемою ***від-...-j(a)*** (***відлюддя*** (603), ***відріддя*** (629)). Деривати з розглядуваним конфіксом - переважно діалектні утворення в той час, коли іменники з ***від-...-j(a)***, ***від-...-ник*** та ***від-...-к(о)*** широко вживані в літературній мові.

Новотвори з афіксом ***ви-...-ок*** у середньоукраїнський період називали певну місцевість (***выселокъ*** (АЖ 138)) та особу за родинними стосунками (***выблядокъ*** (МП 65)). З XIX століття цей конфікс використовується для творення назви особи за соціальним станом (***випанок*** (УРС/1926 93)), а також назв місцевості (***вибалок*** (Гр I 144), ***виярок*** (202), ***видолинок*** (158)), предметів харчування (***вишкварок*** (Ж 93)), сільськогосподарських приладь (***вижолобок*** (74), ***виріжок*** (84)). Спостерігається підвищення продуктивності даного форманта на сучасному етапі розвитку мови.

Конфікс ***над-...-ок*** (***надвечірок*** (СУМ V 63)) функціонує у мові поряд із морфемою ***над-...-j(a)*** (***надвечір'я, надбрів'я*** (63), ***надбережжя*** (62), ***надмор'я*** (73)) та вступає у синонімічні зв'язки із афіксом ***над-...-ник*** (***надгробник*** (57) - ***надгробок*** (КартТимч), ***надколінник*** (71) - ***надколінок*** (71)), реалізуючи словотвірне значення "те, що розташовується над чимось, названим мотивуючим словом". Морфема ***над-...-ок*** більш поширена у діалектах.

Сформувавшись у XVII столітті для називання обмеженого простору (***перестанок*** (ЛСам 185), ***переулок*** (ІКІС)), формант ***пере-...-ок*** з XIX століття розширив коло семантичних типів. Деривати із цим конфіксом називають місцевість (***перелісок*** (Павл 720), ***переярок*** (Гр III 145), ***перебалок*** (ПТ 214)), істот певного віку (***переярок*** (СУМ VI 323), ***перелiток*** (Гр III 124)), осіб за наявністю специфічних ознак (***переляшок*** (Ж 618)), елементи кінської упряжі (***перечілок*** (Гр III 144)) та ін. Функціонує морфема ***пере-...-ок*** поруч із конфіксом ***пере-...-j(a)*** (***перенісся*** (СУМ VI 236), ***перемир'я*** (236)). Реалізуючи свої словотвірні значення, ці афікси розрізняються за сферою вживання. Похідні з ***пере-...-j(a)*** частіше використовуються у літературній мові, а з ***пере-...-ок*** - у говірках (пор. ***перехрестoк*** - ***перехрестя*** (315)).

У сучасній українській мові виник афікс ***перед-...-ок*** (***передобідок*** (Гр III 117)) і вживається на позначення назв проміжків часу. Поряд із ним функціонують морфеми ***перед-...-ник*** та ***перед-...-j(a)***, які називають теж проміжки часу (***передвечір'я (***СУМ VI 165), ***передгроззя*** (166)) та сільськогосподарські знаряддя (***передплужник*** (174)). Порівняно з іншими конфікс ***перед-...-ок*** є непродуктивним.

Формант ***без-...-ок*** функціонує в мові із XII-XIII століть для творення назв осіб за соціальним статусом (***бездомок*** (СДЯ I 115)), проте у середньоукраїнський період розвитку мови виникли такі деривати із ***без-...-ок***: назва особи (***безсилокъ*** (УЛ 193)) та найменування предмету певної вартості (***безценокъ*** (АрхЮЗР 1/III 230)). Небагато їх і в сучасній мові. Це назви осіб за характерними ознаками (***безпальок*** (Ж 19), ***безлюдок*** (Гр I 42)) та сільськогосподарські пристосування (***безденок***, ***бездонок*** (Ж 17)). Конфікс ***без-...-ок*** є синонімом до ***без-...-к(о)*** (***безпалок*** (Гр I 43) - ***безпалько*** (СУМ I 137)) й існує поруч із морфемою ***без-...-j(a)*** (***безриб'я*** (144), ***безлюддя*** (133), ***бездоріжжя*** (127)). Проте сфера побутування похідних, утворених аналізованим конфіксом, - діалектне мовлення.

Афікс ***уз-...-ок*** разом з формантом ***уз-...-j(a)*** реалізує словотвірне значення "те, що є частиною або краєм чогось, названого твірною основою". Вони утворюють іменники назви місцевості (***узміжок***, ***узлісок*** (Гр IV 324) пор. ***узбіччя*** (СУМ X 404), ***узгір'я*** (405), ***узлісся*** (408)). Новотвори з описуваним конфіксом використовуються, як правило, в розмовному стилі, тоді як деривати з ***уз-...-j(a)*** - в науковому і публіцистичному.

Таким чином, конфіксальні структури із кінцевим елементом ***-ок*** складають значний пласт лексики української мови. Виступаючи оригінальною моделлю морфологічного словотворення, вони, безсумнівно, справили значний вплив на формування афіксальної словотвірної системи мови. Досліджувані іменники творяться, як правило, в уснорозмовному мовленні, а з часом проникають до літературної мови і функціонують у ній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Качайло К.А. Історія іменникової конфіксації української мови (структури з другим компонентом - ок). Дисертація на здоб. наук. ступ. канд. філолог. наук.-Дніпропетровськ, 1997.-208с.
2. Береговенко Л. Функціональний аспект дослідження в порівняльно-історичній дериватології// Актуальні проблеми українського словотворення: Зб. наук. праць.- Івано-Франківськ.- 1995.- С.23-24.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

АЖ	Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582-1588 р.р.)/ Підгот. до вид. М.К.Бойчук.- К.: Наукова думка, 1965. - 190с.
АЗР	Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологич.комиссиею Т.1 – СПб., 1846. Т. 2 – СПб., 1848.
АО	Акти села Одрехови/ Відп. ред. Л.Л.Гумецька - К.: Наукова думка, 1965. - 190с.
АрхЮЗР	Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною Комиссиею по разбору древних актов. - К., 1859-1914.- Ч. 1-8.
Бот	Словник ботанічної номенклатури (Проект). – К.: Держ. вид-во України., 1928.- 313с.
Верх	Верхратський І. Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів //ЗНТШ – 1899. - Т. 27-30; 1901. - Т. 40,44; 1902. - Т. 45.
Гал	Галятовський Іоаникій. Ключ Розуміння/ Підг. до вид. І.П.Чепіга.- К.: Наукова думка, 1985. - 444с.
Гр	Словарь української мови. Зібрала редакція журналу "Киевская старина"/ Упорядкував з дод. власного матеріалу Б.Грінченко. Т.1-4.- К., 1907-1909.
ДзПА	Дзендзелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу

	української мови.- К.: Наукова думка, 1984.- 308с.
ЕСУМ	Етимологічний словник української мови.- Т.1-3.- К.: Наукова думка, 1982-1989.
Ж	Желеховский Е. Малорусско-німецкий словар.- Т.1-2.- Львів, 1886.- 1117с.
Із	Ізюмов О. Українсько-російський словник.- Харків, 1930.- 980с.
ІКІС	Індекс картотеки словника української мови XVI- першої половини XVII ст. Зберігається в інституті українознавства ім.І.Крип'якевича АН України в м.Львові.
КартТимч	Картотека до історичного словника українського языка/ Укл. Є.Тимченко. Зберігається в інституті українознавства ім.І.Крип'якевича АН України в м.Львові.
Корз	Корзонюк М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок//Українська діалектна лексика.- К.: Наукова думка, 1987.- С. 62-267.
Лис	Лисенко П.С. Словник поліських говорів.- К.: Наукова думка, 1974.- 257с.
ЛЛ	Полное собрание русских летописей. Т.1. Лаврентьевская и Суздальская летопись по академическому списку. - М.: Изд-во восточной литературы, 1962.- 581с.
МП	Собраніе малороссийских прав. 1807 год/ Отв. ред. Б.М.Бабий, А.Н.Мироненко. – К.: Наукова думка, 1993.- 368с.
НП	Шарлемань М. Словник зоологічної номенклатури. Назви птахів. - К., 1927.
О	Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. – К.: Наукова думка, 1984.- Ч. 1-2.
Павл	Павловскій А. Грамматика малороссійскаго нарѣчія. Краткій малороссійскій словарь.- СПб, 1818. - 114с.
ПТ	Словник природничої термінології.- К., 1927.- 262с.
Р	Розов В. Українські грамоти. Т.1. (XIV- перша половина XI вв.).- К., 1928.
РУНГСП	Російсько-український нафтогазопромисловий словник/ Уклад. В.С.Бойко та ін.- К.: Наукова думка, 1992.- 176с.
СамЛ	Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ списками съ приложеніемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ. - К., 1878.- 471с.
СгТ	Сабалдир Г.О. Практичний словник сільськогосподарської термінології. - Харків, 1931.- 99с.
СДЯ	Словарь древнерусского языка (XI-XIV вв.)/ Гл. ред. Р.И.Аванесов. - М.: Русский язык, 1988-1991.- Т.1-4.
СлЛекс	Лексикон латинський Є.Славинецького. Лексикон словено-латинський Є.Славинецького та А.Корецького-Сатановського/ Підгот. до вид. В.В.Німчук. - К.: Наукова думка, 1973.- 541с.
СП	Синайський патерик/ Изд. подг. В.С.Голышенко, В.Ф.Дубровина. – М.: Наука, 1967.- 401с.
Ср	Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка. - Т.1-3.- СПб, 1893-1912.
ССУМ	Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. - К.: Наукова думка, 1977-1978. - Т.1-2.
СУМ	Словник української мови. - К.: Наукова думка, 1970-1980. - Т.1-11.
Торг	Торгівля на Україні XIV- сер. XVII століття. Волинь і Наддніпрянщина. - К.: Наукова думка, 1990. - 406с.
УЛ	Українська література XIV-XVI ст. /Ред. В.А.Микитась. - К.: Наукова думка, 1988.
УмС	Уманець М.І., Спілка А. Словарь російсько-український. - К., 1925.- 1149.